

A szokás hatalma

Nemrég került a kezembe a Cigány Ház (Romano Kher) néprajzi sorozatának első kötete, amely 1995-ben Budapesten látott napvilágot. Címe: *Az ember csak a maga sorsáról tud beszélni... - O manus numa pal' peszko trajo zshanel te vorbil...*

A sorozatszerkesztő Zsigó Jenő, a Fővárosi Önkormányzat Cigány Szociális és Művelődési Módszertani Központjának igazgatója. A könyv ajánló soraiban főleg a cigányság szempontjából itéli hasznosnak és szükségesnek a kiadványt. A kötet azonban – és az alábbiakban igyekszem ezt megvilágítani – nemcsak a cigányságnak érdekes és hasznos, hanem az úgymond kívülálló számára is roppant gazdag tájékoztató anyagot tartalmazza. Ezért is tartom kissé szűkeblűnek az ajánlás alábbi sorait: „...jó részt cigányok beszélnek benne cigányoknak... Közös a sorsunk, anélkül, hogy ezt tudnánk, tudhatnánk: magyar cigánynak – romungrónak, oláh cigánynak, értelmiséginek, munkanélkülnek egyaránt.”

Ez a közös sors annyiban igaz is, hogy a felsorolt társadalmi csoportok tagjai mindnyájan cigányok, s mint ilyenek a legtöbb balítélet őket sújtja, ám szocioökonómiai szempontból nem lehet egy kalap alá sorolni – mondjuk – a cigány értelmiségit vagy vállalkozót a vályogvetővel avagy a munkanélkülivel, legyenek bár romungrók, illetve oláh cigányok.

A fenti közös sors, amelynek bemutatására a kiadvány vállalkozott, a falusi cigányság két nagy csoportjának: a magyar-

és oláh cigányok életmódjával, kulturális hagyományával, pontosabban ezek töredékeivel foglalkozik. A kiadvány zárszavából megtudjuk, hogy a Romano Kher szervezte néprajzi táborok résztvevőinek gyűjtéseiből válogattak a szerkesztők. A táborok helyszíne az oka, hogy a kötet inkább a tiszántúli és a falusi cigány anyag-

ra helyezi a hangsúlyt. Az életmódjukban, szokásaikban elkülöníthető közösségek közül ezekre koncentráltak.

Így sikerült, ha nem is teljes, de részleteiben igen érdekes ismeretanyagot feltárniuk az említett cigánycsoporthoz néhol azonos, másutt eltérő hagyományairól, szokásairól, amelyek ma is élnek és hatnak a falusi (sőt városszéli) települések cigány lakosságának hétköznapjaiban. Szó esik itt karácsonyi népszokásokról, párkeresésről, házasság-

ról, lakodalomról, gyerekszülésről, nagycsaládi kapcsolatokról, étkezési szokásokról. Mindezen életmozzanatok néhol szociografikus leírása olykor mélyinterjú formájában kerül az olvasó elé. (A kötet már csak terjedelmi okokból sem vállalkozhatott rá, hogy a fenti témák mindegyikében bemutasson mind romungró, mind oláh cigány anyagot.)

A válogatás olvastán azonban így is egyértelművé válik, hogy a szóban forgó

A népdal és népi próza tekintetében sincs módunk az összehasonlításra. Kár, hogy a csupán oláh cigány anyag is töredékes. Mert érdekes kihívás lenne a Pulitó és Drumó meséje esetében nemcsak a fentebb említett, ún. balkáni hatás tanulmányozása, hanem a világhírű mesekincs hasonló változataival való összevetése is, mint ahogy a Lion és Sándor meséjében az egyetemes meseirodalomtól eltérő, kifejezetten cigány mozzanatok kiemelése.

két cigánycsoport között a hiedelemvilág, nagycsaládi kapcsolatok, ünneplési, szórakozási szokások nagyjából közös töből erednek, ám a földrajzi, etnikai környezet hatásai nemcsak nyelvéleg különítik el őket egymástól, hanem az élet olyan, mindennapos szokásaiban is, mint az étkezés. Egyértelműbben kiderül például, hogy míg a magyarcigányságnak a cigány hagyománytól – nevezzük ősinék vagy közönsnek – eltérő szokásait, életmódját éppen az évszázados magyar környezeti együttélés határozta meg, addig a viszonylag később betelepült oláh-cigányság hagyományaira az életmódba, hiedelemvilágba, folklórhoz és főleg a nyelvbe beszivárgó évszázados balkáni, ortodox környezeti elemek nyomták rá a bélyegüket. A csak oláh-cigány folklóranyagot tartalmazó kötet is egyértelműen ezt mutatja.

A népdal és népi próza tekintetében sincs módunk az összehasonlításra. Kár, hogy a csupán oláh-cigány anyag is töredékes. Mert érdekes kihívás lenne a *Pulitő és Drumó* meséje esetében nemcsak a fentebb említett, ún. balkáni hatás tanulmányozása, hanem a világjáró mesekincs hasonló változataival való összevetése is, mint ahogy a *Lion és Sándor* meséjében az egyetemes meseirodalomtól eltérő, kifejezetten cigány mozzanatok kiemelése.

A kiadvány harmadik vonulata a szociográfiai interjú. Ezen a téren tesz talán a legtöbbet a kiadvány a célját illetően: cigánysorsokat szembesít a feltehetően cigány olvasóéval – ahogy azt az előszavazó ígérte. Nem is kifogásolható egy etnográfiai kötetben az a műfaji keveredés, de a könyvben szereplő életsorsok is azt a szűkös, kissé egyhangú tematikát kínálják az olvasónak, mint a kifejezetten etnográfiai

anyag. Az interjúk három magyarcigány és egy oláh-cigány vallomását tartalmazzák. A megkérdezettek életkora 55–75 év. A gyűjtés időpontja 1989–1993. Ami életútjukból kihámozható, nagyjából azonos: putritól a vályogházig. Az alkalmi munkától (vályogvetés, kosárfonás, zenélés) a munkanélküliségig, illetve a nyugdíj nélküli nyomorig. Viszonylag csak az öreg kosárfonó elégedett. Így summázza életét: „Én a magam kis portámon megvagyok.”

És itt térek vissza az előszóval kapcsolatban már említettekhez, nevezetesen: ha már eltérünk az etnográfia szokásjogaitól, célszerű lett volna megszólaltatni más társadalmi rétegek cigány tagjait, éppen a kiadványban kiemelt *mi cigányok ismerjük meg egymást* elvének érvényesülése miatt.

De nem szabad elfelednünk: egy születő sorozat első kiadványáról van szó. Nem fejeződött be sem a gyűjtőmunka, sem a rendszerezés. Ezért egyelőre megelégedünk a kötet kínálatával – és várjuk a folytatást.

Az ember csak a maga sorsáról tud beszélni... – O manus numa pal' peszko trajo zshanel te vorbil... Gyűjtők: Bari József–Belec József–Eröss Gusztáv–Menkó Gabriella–Oltai György–Rézműves Melinda–Rostás Rudolf–Simon Beáta–Szöke Erzsébet–Vajda Imre. Munkatársak: Belec József–Eröss Gusztáv–Menkó Gabriella–Rézműves Melinda. Sorozatszerkesztő: Zsigó Jenő. Kiadta a Fővárosi Önkormányzati Cigány Szociális és Művelődésmódszertani Központja, Bp. 1995.

Barta Péter